CUDES JOURNAL CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

Doğan, M. & Metin, F. (2022). Milli Parklarda Ziyaretçi Yönetimi Model ve Uygulamaları: Yellowstone Park ve Grand Canyon Örneği. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 5(1), 29-42.

Research Article

Milli Parklarda Ziyaretçi Yönetimi Model ve Uygulamaları: Yellowstone Park ve Grand Canyon Örneği

The modals and implementations on visitor management in National Parks: The case of Grand Canyon and Yellowstone Park

Doç. Dr. Mustafa DOĞAN
Kurum: Batman Üniversitesi
E-posta:mustafadoganmusta@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7648-8469

Doktora Öğr. Fatoş METİN
Kurum: Batman Üniversitesi
E-posta: fatos4727@outlook.com
ORCID: 0000-0001-5736-2051

DOI: 10.37154/cudes.2022.56

Article Info

Received: 14.06.2022
Accepted: 25.06.2022

Anahtar Kelimeler: *Korunan Alan, Milli Park, Ziyaretçi Yönetim Model ve Uygulamaları, Yellowstone Park, Grand Canyon*

Özet

Korunan alan genel olarak, yasal altyapı oluşturularak kural-sınırlandırma getirilen doğal ve kültürel miras açısından hassas, ayırt edilebilir özelliklere sahip yerler olarak tanımlanmaktadır. Çalışmada, korunan alanların kullanıma bağlı olumsuz etkileri azaltmaya yönelik model ve uygulamalar araştırılmış olup Amerika Birleşik Devletleri'ndeki milli park kategorisindeki iki önemli korunan alan üzerinden incelemelerde bulunulmuştur. Yellowstone Milli Park ve Grand Canyon Milli Park alanlarında uygulanan ziyaretçi yönetim uygulamaları web siteleri üzerinden irdelenerek mevcut durum ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın milli parklardaki koruma-kullanma dengesinin ne şekilde sağlanabileceğine yönelik kuramsal alana ve uygulamalara ışık tutup katkı sağlaması düşünülmektedir.

Makale Bilgisi

Geliş: 14.06.2022
Onay: 25.06.2022

Keywords: : *Protected areas, National Park, Visitor Management Modal and Implemenets, Yellowstone Park, Grand Canyon.*

Abstract

Protected areas are generally defined as places that are sensitive and have distinguishable features in terms of natural and cultural heritage, where rules and limitations are imposed by establishing a legal infrastructure. In the study, models and practices aimed at reducing the negative effects of the use of protected areas were investigated; it has been studied via two important protected areas in the National Park category in the United States. Yellowstone National Park and Grand Canyon National Park areas were examined through the websites and the current situation was tried to be revealed. It is thought that the study will contribute to the theoretical field and practices on how the protection-use balance can be achieved.

1. GİRİŞ

Artan nüfus ile plansız büyüme doğal kaynaklar üzerinde baskılar oluşturmuş ve çeşitli çevre sorunlarına neden olmuştur. Bu durum genel olarak doğal kaynaklara yönelik hassasiyetin artmasına ve insanları, özel alanları tahrip etmeden gelecek kuşaklara aktarmanın yollarını bulmayı motive etmiştir. Günümüzde birçok ülkede, ayırt edilebilir özelliklere sahip doğa, fauna ve flora odaklı alanları korumak amacı ile ilgili çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Bu tip korunan alanlar ise ülkelerin gelişmişliğine bağlı olarak gün geçtikçe artmaktadır (Kurdoğlu vd, 2005: 60). Korunan alanlar günümüzde doğal kaynakları korumanın temel unsuru haline gelmiştir. Korunan alanların taşıdığı doğal-kültürel değerleri korumanın zorunluluğu ve bu alanlara yönelik insan kullanımlarının bir tehdit oluşturması, kullanımlara yönelik bir sınırlandırma getirilmesini gerektirmektedir.

Korunan alan genel olarak, doğanın ekolojisinin insan eli değmeden sürmesini sağlayıp, bu alanların kaynak kullanımında sürdürülebilir olması amacı ile yasal altyapı oluşturularak kural-sınırlandırma getirilen yerler olarak tanımlanabilmektedir (Kuvan, 2005: 81). Korunan alanların biyo-çeşitliliği eko-sistemin dengesini sağlarken, tarımsal çeşitlilik, eczacılık alanı için ham madde sağlamakta olup doğal oluşu insanlar için rekreasyon olanağı sağlamaktadır (İpar, 232: 2020). Korunan alanlar ilk olarak 1933'de Londra'da düzenlenen ¨Fauna ve Flora Korunması Uluslararası Konferansında¨ sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda korunan alanlar dört sınıfta belirlenmiş olup bunlar; fauna ve flora koruma alanı, mutlak doğa koruma alanı, milli park, avcılık ve toplayıcılığa yasak alanlardır. Uluslararası Dünya Koruma Birliği (IUCN)'ye göre koruna alan *"Vadeli korunması için kanunen ya da başka etkin yollarla tahsis ve ilan edilen ve yönetilen, belirli sınırlara sahip coğrafi alan" şeklinde tanımlamıştır.* Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesine göre korunan alan tanımı ise *"Belirli koruma amaçlarını gerçekleştirmek üzere tasarlanan ve yönetilen coğrafi olarak tanımlanan alan"* şeklinde ifade edilmektedir (Day vd., 2019; Eroğlu, 2014: 86).

Milli Parklara artan ilgi ekonomik yönden bir kaynak oluştururken birtakım zorlukları da beraberinde getirmektedir. Milli parklar, halka açılıp rekreatif aktivitelerin önemli bir alanı olarak önemli bir sosyal fayda sağlarken diğer taraftan, doğal kaynakların, vahşi hayatın, türlerin vb. korunması riski de artmaktadır. Milli parklardaki artan ziyaretçi sayıları, bunu daha da zor hale getirebilmektedir (Manning, 2002: 306). Bu noktada bu tür korunan alanların ziyaretçi yönetim model ve uygulamaları, koruma-kullanma dengesini sağlayabilmek açısından oldukça kritik bir öneme sahip olmaktadır.

Ziyaretçi yönetimi sürdürülebilir turizmin destinasyon bölgelerinde kullanılan yönetim biçiminin bir parçası olarak düşünülebilir (Zelenka ve Kacetl. 2013: 6). Ziyaretçi yönetimi yaklaşımında temel amaç, kaynak değerlerin bozulmadan sürdürülebilir kullanımını sağlayacak şekilde ziyaretçilerin olumsuz etkilerini azaltmaktır. Böylece sonradan ortaya çıkabilecek düzenleme ve iyileştirme eylemleri ile potansiyel maliyetleri de engellemiş olacaktır (Akten ve Gül, 2014: 131). Ziyaretçi yönetim plan ve uygulamalarının hem olası etkileri hem de ortaya çıkan olumsuz sonuçları da bertaraf edebilme becerisi işlevselliğini artıracaktır.

Bu çalışmada korunan alanların kullanıma bağlı olumsuz etkileri azaltmaya yönelik model ve uygulamalar incelenmiştir. Konu korunan alan açısından dünyaca bilinen Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Milli Park kategorisindeki iki önemli örnek üzerinden araştırılmıştır. Bu iki milli parkta uygulanan ziyaretçi yönetim yaklaşımları web siteleri üzerinden irdelenerek mevcut durum ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın amacı milli paklardaki koruma-kullanma uygulamalarının web siteleri üzerinden hangi şekilde gösterildiği incelemektir. Literatür incelendiğinde koruma-kullanma dengesine yönelik milli park web sitelerinin incelenmediği gözlemlenmiş olup yine ülkemizdeki milli park web sitelerinde koruma-kullanma uygulamalarına yer verilmediği gözlemlenmiştir. Bu anlamda milli park web sitesinin uygulamalarının incelenmesi hem literatür hem uygulamalara hem de milli park web sitesindeki koruma-kullanma uygulamalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. MİLLİ PARK KAVRAMI

Milli parklar ulusal ve uluslararası boyutta bilimsel değerlere sahip ve estetik açısından nadir bulunan doğal ve kültürel değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarıdır (Öztura, 2010; Kervankıran ve Eryılmaz, 2015). Milli parkların zengin fauna ve florası, doğal güzellikleri, eşsiz manzarası vb. değerleri ile ilgi çekmekte ve rekreasyon faaliyetlerinin yoğun olarak gerçekleştiği alanların başında gelmektedir. İnsanlar şehirlerin yoğunluğundan kurtulmak amacı ile stresten arınmak, rahatlamak, eğlenmek vb. nedenler ile milli parkları ziyaret etmektedir (Kervankıran ve Eryılmaz, 2015).

Dünyada ilk milli park ilanı ABD'de 1872 yılında '¨Yellowstone" için hayata geçmiştir. Günümüzdeki alan bazında koruma türlerinin başlangıcı olarak da milli parklar sayılabilir. Bu alanın ¨Milli Park¨ ilan edilmesi ile milli parklara kurumsal yapı kazandırılmış olup doğal değerleri ile öne çıkan birçok alan koruma statüsüne alınmıştır. Yellowstone Milli Parkı'nın ilanını takiben İsveç'te ilk milli park bilimsel çalışmaların yapılması amacı ile 1909 yılında ilan edilmiştir. Birleşmiş Milletlere bağlı olan UNESCO 1948 yılında doğayı koruma hareketi amacı ile milli parklar hareketini uluslararası düzeye taşıyıp tartışılması ve geliştirilmesi için "Uluslararası Doğa Koruma Birliği" (International Union for the Protection of Nature-IUPN) kurulmuştur. Bu birliğin amacı uluslararası boyutta biyolojik çeşitliliği, doğal çevreyi ve yaban hayatı korumaktır. Sonraki süreçte birliğin adı "Uluslararası Doğa

Koruma ve Doğal Hayatı Koruma Birliği (IUCN)" olarak değişmiştir. 1990 yılında yine bir isim değişikliği yapılıp "Dünya Koruma Birliği" (The World Conservation Union) olmuştur (Yücel ve Babuş, 2005; Kervankıran ve Eryılmaz, 2015; Kılıç, 2018; WWF, 2020).

Türkiye bu birliğe 2004 yılında üye olmuştur ancak Türkiye'de milli parklar ile ilgili yasal süreç 1950'li yıllarının sonlarında ortaya çıkmış olup korunan alan sayılarında artış olmuştur. Bu alanlar ile ilgili başlayan süreci takiben koruma politikaları göz önünde bulundurularak düzenlenen yasal mevzuatlar ile sürdürülebilir politikaların geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. 2021 yılı itibarı ile de Türkiye'deki milli parkların sayısı 46 olmakla beraber ilk koruma statüsü alan Yozgat Milli Çamlığı Parkı (1958) olup; 1956 yılında çıkarılan 6831 Sayılı Orman Kanunu'nun 25. maddesiyle 1958 yılında milli park ilan edilmiştir (Kılıç, 2018; WWF, 2020).

Milli Park kavramı IUCN tarafından oluşturulmuş ve bu kavrama göre milli parklar doğal koruma alanını oluştururken rekreasyon faaliyetlerinin yapıldığı tabiat parçalarıdır. Bu tabiat parçalarının düzenlenme amacı ise aşağıdaki gibidir (1994):

- *Günümüzdeki ve gelecekteki nesiller için bir ya da daha fazla ekosistemin ekolojik bütünlüğünü korumak,*
- *Milli park alanlarını düzenlerken, düzensiz yerleşimleri ya da alanı istismarlardan uzak tutmak,*
- *Ziyaretçiler için çevresel ve kültürel açıdan uyumlu olması gereken ruhsal, bilimsel, eğitimsel, rekreasyonel alan sağlamak* (Kervankıran ve Eryılmaz, 2015).

Dünya Koruma Birliği (IUCN, 2011)'ne göre bir alanın milli park olabilmesi üç temel niteliğe bağlıdır:

- Alanın doğal-kültürel rekreasyonel değerleri nadir bulunur nitelikte olması
- Alanın korunmaya ihtiyacı olması
- Alan korunabilir bir durumda (korunmaya uygun – kaynak değerleri bozulmamış) olması

IUCN milli parkları koruma statüsü II olarak sınıflandırmıştır. Buna göre milli parklar büyük ölçekli ekolojik dengenin korunması için ayrılmış bilimsel-eğitimsel, eğlence ve rekreasyonel fırsatlara sahip tabiat parçalarıdır. Ana amacı alanın ekolojik yapısına göre biyo-çeşitliliği koruyup eğitim ve rekreasyonu teşvik etmektir. Diğer amaçları ise aşağıdaki gibidir (Day vd., 2019; Dudley, 2008):

- Genetik kaynakların, fizyolojik bölgelerin, biyotik toplulukların ve vahşi hayat süreçlerinin doğal bir biçimde hayatlarının sürdürülmesi için alanı yönetmek,
- Uzun vadede ekolojik dengenin korunması amacı ile alandaki yerli tür canlıların popülasyonlarının sürdürmek,
- Alanda ekolojik süreç göz önünde bulundurularak göç yollarının sürdürülebilirliğini sağlayıp çeşitli katkılarda bulunmak,
- Alandaki eğitici, kültürel ve eğlence amaçlı ziyaretçi kullanımlarını, doğal kaynaklarda biyolojik ve ekolojik zararlara sebep olmayacak şeklide yönetmek,
- Turizm faaliyetleri ile yerel halkın sosyo-ekonomik durumuna katkıda bulunmak.

Milli parklar ekolojik süreçlerin uzun zaman veya sonsuza kadar sürdürülebilirliği için fırsat sunmaktadır. Ekolojik süreçlerde milli parklar sadece bulunduğu alanın korunup sürdürülmesine katkı sağlamakla kalmayıp aynı zamanda göçmen türler içinde geçiş güzergâhı konumlarında bulunabilmekte ve böylece ekolojik dengenin sürdürülebilmesi için kilit görev üstlenen bir özellik taşımaktadır. Bu bağlamda milli parklar birbirine bağlı olan dünya habitatında uyumlu bir denge rolündedir. (Dudley, 2008). Milli parklarda ekolojik dengenin korunması aşağıdaki kriterlerin uygulanmasını gerektirmektedir (IUCN 1999):

- Hem ulusal hem de uluslararası düzeylerde bilimsel, eğitsel ve rekreasyonel değerlere sahip olan tabi parçaların korunması,
- Biyolojik türlerin, canlı topluluk türlerinin yaşamını sürdürmesi adına güvence altına alınması,

- Hem ulusal hem de uluslararası nitelikler barındıran kültürel-tarihi değerlerin korunması,
- Ekoloji dengenin sağlanıp sürekliliğinin sağlanması ve
- Park ziyaretçilerine eğitsel ve rekreasyonel imkânlar sunulurken doğal kaynakların bozulmasını engellemek yer almaktadır (Öztura, 2010).

Dünya Koruma Birliği'ne göre milli parkların bulundukları alanlar aşağıdaki özelliklere sahiptir (Özbay, 2008):

- Doğal kaynaklara olan insan etkilerine maruz kalmamış, çeşitli hayvan ve bitki türlerini bünyesinde barındıran, doğal peyzaj güzelliklere veya biyotoplara sahip,
- Ülkedeki yönetim tarafından insan etkilerindeki bilinçsiz kullanım ile istismarı önlemek, milli parktaki yerleşim alan miktarını azaltmak, biyo-çeşitlilik ve estettik değerlerin korunması adına gerekli olan tedbirlerin alındığı,
- Özel koşullar altında eğitim, kültürel ve doğal değerlerin ziyaret edilmesine izin verilen tabi alanlara sahip özelliklerdir.

Milli Park hareketine göre yerel halkın dâhil edilip paydaş olması ile alanda doğal kaynaklar ve kültürel değerlerin sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ön plana çıkmaktadır. Bu harekete göre yönetimde ilgili düzenlemeler aşağıdaki gibidir (Kervankıran ve Eryılmaz, 2015);

a) Doğal kaynakları ve kültürel mirası koruyup geliştirmek,

b) Doğal kaynakların sürdürülebilirliğini teşvik etmek,

c) Halkın parktaki rekreasyonel faaliyetlere katılımını teşvik etmek,

d) Yerel halkın sosyo-ekonomik gelişiminin teşvik etmek

Türkiye'de doğal ve kültürel olarak önemli olan bölgelerin sürdürülebilir olması ve gelecek nesillere aktarılması amacı ile 1956 yılında korunacak alan çalışmaları kapsamında 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 25. Maddesine göre ilk kez "Yozgat Çamlığı Milli Parkı" ile başlanmıştır (Arda ve Özkara, 2017: 110). Türkiye'de 1983 tarihinde 2873 numaralı Milli Parklar Kanunu ile 1986 tarihinde yürürlüğe giren Milli Parklar Yönetmeliğine göre milli parklar korunup yönetilmektedir (Öztura, 2010). Bu bağlamda milli parklar;

- Tabii ve kültürel kaynak değeri ile rekreasyon potansiyeli, milli ve milletlerarası seviyede özellik ve önem taşımalıdır.
- Kaynak değerleri, gelecek nesillerin miras olarak devralacakları ve sahip olmaktan gurur duyacakları seviyede önemli olmalıdır.
- Kaynak değerleri tahrip olmamış veya teknik ve idari müdahalelerle ıslah edilebilir durumda olmalıdır.
- Saha büyüklüğü, kaynak değerleri yoğunluğu bakımından, özel haller ve adalar dışında en azından 1000 hektar olmalı ve bu alan bütünüyle koruma ağırlıklı zonlardan meydana gelmelidir. İdari ve turistik amaçlı gelişme alanları bu asgari alan büyüklüğünün dışında (Bozkurt, 2010) yerler-alanlar olarak tanımlanmıştır.

Türkiye'deki mevzuat, Dünyadaki ile paralel özellikler taşıyan bir çerçeveye sahiptir. Bu noktada özellikle milli park kategorisinin ilk etapta korunması gereken hassas doğal alanlar olarak ilan edildiği ve buna ilişkin yasal düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.

3. ZİYARETÇİ YÖNETİMİ VE MİLLİ PARKLAR

Dünyada birçok tür milli park, korunan alanlarda varlığını sürdürmektedir. Bu türlerin yaşamını sürdürmeleri için daha fazla korunan alan ve daha fazla etkin yönetilen alanlara ihtiyaç duyulmaktadır (WWF, 2021). Milli parklar Türkiye'de birçok ziyaretçi çekmekte olup rekreasyonel faaliyetler de gün geçtikçe çeşitlenmekte ve milyonlarca ziyaretçiyi ağırlamaktadır. Bu rekreasyonel faaliyetlerinin plansız kullanımındaki olumsuz etkiler, milli parkları tahrip etmektedir. Bu tahripleri en aza indirmek

veya tahribi önlemek için milli parkların yönetim planlarını ihtiyaçlarına göre belirlemeleri önem arz etmektedir (Şahbaz ve Altınay, 2015: 127).

Milli Park yönetimi birden çok yönetim faktörlerini içermektedir, bunlar hava kaynakları yönetimi, su kaynakları yönetimi, jeolojik ve biyolojik kaynak yönetimi, ses-ışık yönetimi, yangın yönetimi. Milli parklar tüm bu faktörlerin yanı sıra vahşi doğanın korunması yönetimi, kültür kaynakları yönetimi, turizm-ziyaretçi yönetimi, parktaki tesislerin yönetimi ile doğa eğitimi yönetimi görevlerini de sürdürmektedir. Tüm bu görevler bağlamında yönetim şekli her parkın ihtiyacına ve sorunlarına göre uyarlanıp yürütülmelidir (Oberdorfer, 2001).

Milli park yönetimlerinde entegrasyon faktörü ilgi görmektedir. Entegrasyon faktörü milli park yönetimindeki planlamalarda yer alması anlamına gelmektedir. Entegrasyon faktörünün kullanılması milli parktaki farklı sorun ve tehditlerin arasındaki bağlantının çözümlenmesine fayda sağlamaktadır (Eagles ve Mccool. 2002). Zelenka ve Paskova, (2012), ziyaretçi yönetimi turizm sözlüğüne göre özel ve kamu kuruluşları tarafından yönlendirmek amacı ile kullanılan yönetimsel araçlar olarak tanımlanmaktadır (Zelenka ve Kacetl, 2013). Park yönetim sistemleri insanların alana olan zararlarını en aza indirmek veya zararı oluşmadan önlemek adına yöneticilere yardımcı olmak için geliştirilmiş olup insan ve doğal kaynaklar üzerinde de olumlu etki yaratmak için kullanılabilmektedir. Bu olumlu etki doğal kaynakları korumak ve insanlara doğal yaşam ile ilgili eğitim verip tahribatı en aza indirmektir (Eagles ve Mccool, 2002).

Ziyaretçi yönetimindeki alanlar ziyaretçi etkisine bağlı sorunlardan ötürü dikkatleri üzerine çekmektedir (Farrell ve Marion: 2002: 32). Milli parklarda ziyaretçi yönetiminin ana hedefleri boş zaman etkinliklerinin (rekreasyon) düzenlendiği alanların genişletilmesi olmamakla birlikte rekreasyon kalitesini artırmaya ve ziyaretçileri belli alanlarda yoğunlaştırmaya odaklanmaktadır (Zechner, 2007). Bu durum milli park yönetiminin park programındaki etkinliklerin belli alanlarda yaptırması anlamına gelmektedir. Milli parklarda ziyaretçi yönetimi için temel ilkeler mevcuttur ve bu ilkeler korunan alanlarda biyolojik ve fiziksel özelliklere bağlı olarak planlama yapılmasında önem arz etmektedir (Eagles ve Mccool. 2002):

- Milli parkların ve korunan alanların turizm amaçlı kullanım özelliği olsa da yönetimleri yasal olarak belirlenmektedir.
- Milli parklar ziyaretçilerinin beklenti ve motivasyonlarını anlamak, etkin yönetimin kilit noktasıdır.
- Milli parklar ve korunan alanlarda ziyaretçilerin kullanımından olumsuz yönde etkilenmektedir ve bu bağlamda yönetim sistemleri bu kullanımları yapılandırmak için öngörülebilir kalıpları izler.
- Milli parklar ve korunan alanlarda ziyaretçiler ile ilgili durumların incelenmesi bu alanların değerlendirilmesi için fırsat oluştururken biyolojik-fiziksel-kültürel değerlerin karşı karşıya kaldığı tehditlerinde anlaşılmasına olanak sağlar.

Milli parklarda ziyaretçi yönetimleri Natura 2000 ve IUCN kategori II standartları göre yol izlemektedir. Buna göre ziyaretçi yönetimindeki amaç doğanın korunmasını, doğa deneyimini, doğa eğitimini ve gelir kaynaklarını dengelemektir. Bu bağlamda ziyaretçilere deneyim ve doğa eğitimi sağlanırken milli park kaynaklarının korunması için uygun araçlar, yöntemler bulmak önem arz etmektedir. Korunana alanlara yönelik rekreasyonal taleplerinin artması milli parklar gibi alanlarda doğal kaynakları, kültürel değerleri, vahşi hayatı tehdit edecek bir duruma gelmiştir. Bu alanların koruma ve kullanma ilkesi bağlamında taşıma kapasitesi göz önünde bulundurularak ziyaretçi yönetim planlarının yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Ziyaretçi yönetiminin etkinliği aşağıdaki ilkelere dayanmaktadır (Zelenka ve Kacetl. 2013:16):

- Ziyaretçi etkilerini önleme ilkesine göre belirlenmesi,
- Tarihsel, güncel, bilgiye dayalı tahmin ve bilime dayalı çalışma yapılması,
- Bulunduğu alanın koşullarına uygun çalışmaların belirlenmesi,
- Yönetimde stratejik ve operasyonel taktiklerin kullanımında dengenin sağlaması,

- Yönetimin katılımcı yaklaşım modellerini kullanması (yerel halk, ziyaretçiler, turizm paydaşları vb. işbirliği)

Ziyaretçi etki yönetimi programları, maliyetli restorasyon ve rehabilitasyon programları gerekli hale gelmeden önce ziyaretçi etkilerini en aza indirebilir (Farrell ve Marion, 2002:32). Bu bağlamda, ziyaretçi etkilerinin yönetilmesi önemlidir çünkü (Candrea & Ispas, 2009: 134):

- Ziyaretçi kullanımları yaban hayatını, toprağı, bitki örtüsünü ve suyu etkileyebilmektedir.
- Ziyaretçilerin kalabalık guruplar halinde aynı anda bulunması, ziyaretçi deneyimlerinin kalitesini düşürebilir.
- Alanda bulunan hassas bölgelerdeki bitki örtüsü, toprağı vb. ziyaretçilerden etkilenip bozulma gösterebilir.
- Kullanım/etki ilişkisi, ziyaretçi kullanımını azaltma ve dağıtma stratejilerinin etkinliğini sınırlar.
- Ziyaretçi etkilerini yönetmek alan korunması adına açık ve esnek bir yol sağlayabilir.
- Dolaylı yönetim stratejileri genellikle daha az maliyetlidir ve ziyaretçiler bu yönetim tarzını yargılamama eğilimine girebilmektedir.

Korunan alanlarda doğal kaynak ve biyolojik çeşitliliğin korunması amacı ile etkin yönetimin sağlanması önem arz etmektedir. Bu bağlamda korunan alan statüsünde olan milli parklarda düzenli olarak rapor oluşturulması alan yönetimini kolaylaştırıp herhangi bir durumda önlem alınmasına katkı sağladığı için gereklidir (Oberdorfer, 2001). Ziyaretçi yönetiminde önemli olan milli parkın korunması sağlanırken oluşan süreçlerde kendi ihtiyaçlarına uyacak şekilde planlamaların da yapılmasıdır. Bu ihtiyaç her milli park için farklı bir süreç ile devam edebilir, çünkü bulunduğu alan, biyolojik ve fiziksel durumu vb. farklılık gösterecektir ve bu durum ihtiyaca göre uyarlanabilmelidir (Eagles ve Mccool, 2002:126).

Gelişmiş ülkelerde yer alan pek çok milli parkta ziyaretçi yönetimi etkin bir şekilde sağlanmakta olup, uluslararası literatürde ziyaretçi yönetim stratejileri ve ziyaretçi yönetim araçlarına ilişkin çok sayıda kuramsal ve uygulamalı araştırmalar yer almaktadır. Ancak Türkiye'de milli parklarda ziyaretçi yönetimi konusu yakın zamanlarda gündeme gelmiş olup, ulusal literatürde konuya ilişkin çalışmaların sayısı çok azdır (Çoban, 2016; 3).

Türkiye'de ziyaretçi yönetimi kavramı ve uygulamasına yakın bir düzenleme ¨Alan yönetimi¨ kavramı ile hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Yönetim Alanı ve Yönetim Planı kavramlarının ulusal mevzuatta yer alması**;** 5226 sayılı Kanunla değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun Ek-2a maddesi ve 3. maddesine ilave edilen tanımlar ile "yönetim alanı" ve "yönetim planı" kavramları ulusal hukuk mevzuatının içinde ilk kez yer almışlardır. Bu kapsamda Türkiye'de yönetim planlarının sadece "Dünya Miras Alanları" için değil, tüm sit alanları için hazırlanması zorunlu hale gelmiş ve 2863 sayılı Kanunda Yönetim Alanı; "…sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, planlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerler…" olarak tanımlanmıştır.

¨Yönetim Planı" ise "..Yönetim Alanı'nın korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı planı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar planı dikkate alınarak oluşturulan koruma ve gelişme projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlar…" olarak tanımlanmaktadır. Yönetim planı korumanın nasıl yapılacağının tanımlandığı "stratejik" bir plandır, koruma planları gibi "fiziki" bir plan değildir. En önemli öğesi ise, koruma-restorasyon, ziyaretçiler-turizm, eğitim-bilinçlendirme, ulaşım-erişim gibi başlıklarda, paydaşlarla birlikte belirlenen vizyon ve hedefler çerçevesinde kurgulanan eylem planlarını içermesidir.

4. MİLLİ PARKLAR VE ZİYARETÇİ YÖNETİM MODELİ UYGULAMALARI

Milli parklar 1960 ve sonrasında insanların ilgi odağı oldu ve ziyaretçi akınına uğramış ve bu akın ile kaynakların korunması adına çalışmalar başlatılmıştır. 1980'lerin başında ise milli parkların korunması için ilk çalışma ABD'deki Bob Marshall Vahşi Yaşam Kompleksi'nde uygulanmıştır (Eagles & Mccool, 2002; Graham vd., 1988). Milli parklarda ziyaretçi yönetimi adına taşıma kapasitesi ile ilgili modeller geliştirilmiştir (Akten ve Gül, 2014; 131). Taşıma kapasitesi parklardaki rekreasyon kullanımlarının kapasitesinin belirlenmesi olarak tanımlanabilir. Taşıma kapasitesi göz önünde bulundurularak Milli parklar için çok çeşitli modeller oluşturulmuş ve her model diğerini geliştirerek ilerlemiştir.

Ziyaretçi yönetimi modellerini kronolojik olarak sıralanacak olursa; Rekreasyonel Olanakların Dağılımı (Recreational Opportunities Spectrum, ROS), Kabul Edilebilir Değişim Sınırları (Limits of Acceptable Change, LAC), Planlama sistemi, Ziyaretçi Aktivite Yönetimi Planlaması (VAMP), Ziyaretçi Etki Yönetimi (Visitor Impact Management, VIM) planlaması, Ziyaretçi Deneyimi ve Kaynak Koruma süreci (Visitor Experience and Resource Protection, VERP), Taşıma Kapasitesi Değerlendirme Süreci (Carrying Capacity Assessment Process, C-CAP), Turizm Optimizasyon Yönetim Modeli (TOMM), Korunan Alanlarda Ziyaretçi Etki Yönetimi (Protected Area Visitor Impact Management, PAVIM)'dir (Graham vd., 1988; Eagles ve Mccoll, 2002: Mannig, 2002; Akten vd., 2012; Akten ve Gül, 2014).

Geliştirilen bu yönetim sistemlerinin isimleri farklı olsa da ortak bileşenleri benzer teorik yapılara sahiptir. Tüm geliştirilen yönetim sistemlerinin hepsi milli parkta mevcut olan sorunları anlayıp çözmek ile ilgilenmektedir. LAC, VIM, VERP ve TOMM sistemleri, nicel araştırmalar ile ölçülmeyi gerektirmektedir. Tüm bu çerçeveler, yukarıda açıklanan taşıma kapasitesi hakkındaki fikirleri içerir ve taşıma kapasitesi analizi ve yönetimi için rasyonel, yapılandırılmış bir süreç sağlar (Manning, 2002: 25; Eagles ve Mccoll, 2002).

En yaygın olarak uygulanan iki taşıma kapasitesi çerçevesinin (LAC ve ROS) temel adımları benzerdir. Terminoloji, sıralama ve diğer yönler bu çerçeveler arasında farklılık gösterse de ortak bir temel mantığı paylaşırlar (Manning, 2004). Bu çerçevelerin temel unsurları şunları içerir (Manning, 2002: 25);

- Korunması gereken park koşullarının tanımı. Bu koşullar, yönetim hedefleri/istenen koşullar ve ilgili göstergeler ve standartlar açısından tanımlanmalı ve parkların ve açık hava rekreasyonunun kaynak, deneyimsel ve yönetimsel bileşenlerini ele almalıdır.
- Mevcut park koşullarının belirtilen standartları karşılayıp karşılamadığını belirlemek için gösterge değişkenlerinin izlenmesi.
- Standartların korunmasını sağlamak için yönetim uygulamalarının uygulanması.

LAC, korunan alanlardaki farklı konumlarda kabul edilebilir veya arzu edilen biyofiziksel ve sosyal koşulların tanımlanması ve ardından bu koşulların iyileştirilmesi, sürdürülmesi veya eski haline getirilmesi için en uygun yönetim eylemlerinin ve yaklaşımlarının belirlenmesi için bir süreçtir. Biyofiziksel koşullar, park turizmi ve buna bağlı gelişmelerin doğal koşullardan kaynaklanan değişim miktarını ifade eder. Sosyal koşullar, bir ziyaretçinin tipik bir ziyaret sırasında karşılaşabileceği bireylerin sayısı, sıklığı ve türünü ifade eder. Bu koşulların uygunluğunun ve bunların nasıl yönetileceğinin belirlenmesi, en iyi şekilde sistematik, açık, savunulabilir ve rasyonel bir süreçle ve geniş halk katılımıyla gerçekleştirilir (Eagles ve Mccool. 2002: 113). LAC sürecindeki kilit unsurlar şunlardır: (i) biyofiziksel ve sosyal etkilerin kabul edilebilirliğini belirlemek; (ii) kabul edilebilirlik standardının ihlal edilmediğinden emin olmak için yönetim teknikleri geliştirmek; (iii) ortaya çıkan koşulları izlemek; ve (iv) gerekirse yönetim tekniklerini değiştirmektir.

Rekreasyon olanakların dağılımı (ROS) teknik bir planlamadır. ROS bir milli parka veya başka bir büyük korunan alana uygulandığında, hassas alanları koruyacak ve ziyaretçilerin rekreasyon faaliyetleri yoluyla farklı deneyimler elde edebilecekleri ortamları belirleyecek bir yönetim planı olup ayrıca, taşıma kapasitesi hesaplaması, belirli bir ortamda kullanıcılar ve faaliyetler için nicel sınırlar belirlenmesini teşvik eder (Graham vd., 1988; Eagles ve Mccool, 2002)

5. YÖNTEM

Çalışmada ziyaretçi yönetim odaklı olarak ABD'deki dünyaca bilinirliği olan iki milli parktaki koruma amaçlı uygulamalar araştırılmak üzere web sitelerinin içerik analizi yapılmıştır. Milli parkların koruma kullanma amacına uygun olarak web sitelerindeki uygulamalar incelenmiştir. Web sitelerinin içerik analizi yapılırken öne çıkan iki uygulama olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda milli parklardaki ziyaretçi yönetimine dair bu iki uygulama sert ve yumuşak uygulamalar olarak irdelenmiş olup Amerika Birleşik Devletleri sınırları içerisinde bulunan Yellowstone ve Grand Canyon Milli parklarının web siteleri analiz edilmiştir.

6. YELLOWSTONE MİLLİ PARKI (ABD) ZİYARETÇİ YÖNETİMİ

Yellowstone Milli Park'ı dünyanın ilk milli parkı olup ABD'de yer almaktadır. Parkın içerisinde, 7 toynaklı tür (bizon, geyik, geyik, pronghorn vb.), 2 ayı türü ve 67 diğer memeli, 322 kuş türü, 16 tür balık ve gri kurt bulunmaktadır. Ayrıca 1.100'den fazla yerli bitki türü, 200'den fazla egzotik bitki türü ve 400'den fazla termopol türüne sahiptir. 10.000'den fazla termal alanları, 308 nehri, 290 şelaleye sahiptir. ABD'nin en yüksek rakımlı gölü de Yellowstone gölüdür (www.yellowstone.com, 2021).

1960'ların ortalarına kadar bilimsel olmayan yöntemlerle yönetilen Yellowstone Milli Park'ı 1963'te bilim insanlarının ekosistemin korunması ve sürdürülmesi adına yayınladığı biyolojik rapora göre yeni yöntemler ile yönetilmeye başlamıştır. Bu bağlamda Yellowstone Milli Parkı sınırları içerisinde yaşayan yerli halk (27 yerli kabile) park ile ilgili verilen kararlara dâhil edilmiş ve 1960'ların sonundan itibaren parkı koruma amaçlı yasalar çıkarılmıştır (Nps, Yellowstone. 2022):

- Ulusal Çevre Politikası Yasası (NEPA, 1970): Çevreyi etkileyecek olan herhangi bir girişimin incelenmesi adına ayrıntı analiz yapılması için çıkarılan yasadır. Kararların halk ile beraber alınması için forumlar düzenlenmekte olup çevresel değerlendirmeler ve çevresel etkilerin geri bildirimlerini ayrıntılı incelenip raporlanması çalışmaları yapılmakta kararlar bu çerçevede çıkmaktadır.
- Temiz Hava Yasası (1970): Hava kalitesinin korunması adına yapılmış yasa olup kalitenin 1. sınıf tutulmasını zorunlu kılmaktadır
- Temiz Su Yasası (1972): Atık yönetiminde kirli suların parka bırakılmasını yasaklamaktadır.
- Nesli Tükenmekte Olan Türler Yasası (1973): Türlerin sürdürülmesini sağlamak amacı ile çıkarılan yasa habitatı etkileyen ve değiştiren her türlü eylemi yasaklamaktadır.

Yellowstone Milli Parkında ziyaretçileri doğal yaşam ile ilgili uyarılar yer almakla birlikte doğayı ve kendilerini korumaları için uyarılar yer almaktadır. Bunlar arasında: ¨Vahşi olan hayvanlara yaklaşmayın¨, ¨Vahşi hayvanları beslemeyin¨, ¨Vahşi yaşam alanı ziyaretinde aracınızda kalın¨, ¨Termal bölgelerde yollardan ayrılmadan aracınız kullanın¨ vb. gibi uyarılar yer almaktadır. Bunların yanı sıra çeşitli vahşi hayvan (Ayı, kurt, bizon, geyik) gibi hayvanlardan korunma yolları anlatılmış olup kış aylarında soğuk suyun ölümcül olduğu, düşme ihtimali olan ağaçların bulunduğu ve parkın yüksekliğine adapte olunması gerektiğine ilişkin uyarılar da yer almaktadır. Ek olarak araç kullanırken manzaranın güzelliğine kapılmadan dikkatli araç sürülmesi uyarıları da yapılmaktadır (NPS, Yellowstone. 2021). (Safety. Ziyaretçilerin konaklamalarına ve diğer ihtiyaçlarına cevap verecek tesisler için çıkarılan yasaya göre; doğal çevreye ve hayvanlara zarar vermeden, manzarayı engellemeden, yerli halkın özellikle faydalanacağı şekilde kiralamalar yapılabileceği belirtilmiş olup bu kiralamaların en fazla 10 yıl süre ile yapılabileceği belirtilmiştir (NPS, Yellowstone. 2021).

6.1. Yellowstone Park ve Ziyaret Yönetimindeki Yumuşak Uygulamalar

- **Eğitsel ve Bilgilendirici Uygulama ve Materyaller**: Milli parka yönelik eğitim amaçlı kurulan ziyaretçi merkezleri yer almakta olup bu merkezlerde milli parkın kabartmalı haritası, resimler, videolar, filmler mevcuttur. Yanı sıra vahşi hayat ile ilgili bilgilendirici toplantılar yapılmaktadır. Mevsimsel olarak hava koşulları ve yol durumları ile ilgili bilgiler sürekli güncellenmektedir. Milli park gezilirken rehberli turlar düzenlenmekte, park ile ilgili harita ve bilgilendirici kitapçık ve broşürler (çevrilmiş) alınabilmekte, pdf formatında indirilebilmekte, mobil uygulama kullanılabilmekte ve yol boyunca bilgilendirici tabelalar yer almaktadır. Aynı zamanda park web sitesi üzerinden dijital olarak da gezilebilmekte ve eğitim-bilinçlenme adına toplantılar halka açık olarak yüz yüze veya online olarak yapılabilmektedir.

- **Gönüllülük Esaslı Davranışları Yönlendirme:** Milli parkın sürdürülebilirliği için oluşturulan koruyucu programlar mevcuttur ve bu programlar gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu programlar belirli zaman dilimlerinde gerçekleşmektedir ve web sitesinde duyurulmaktadır. Bir koruyucu programına katılın adı altında yayınlanmakta olup çocuklar için de ayrı bir program olarak (genç koruyucu, genç bilim adamı) sunulmaktadır. Bu programlar, katılımcıların milli parka yönelik davranışlarının iyileştirilmesi, ziyaretlerini bilinçli olarak yapmaları ve vahşi yaşamı anlamaları odaklı gerçekleştirilmektedir.
- **Farkındalık (Koruma Adına Kazanımlar Edindirmek):** Milli park servisi tarafından sürdürülebilirlik adına vahşi hayatın korunması için sürekli bilimsel araştırmalar yapılmakta olup yayın haline getirilmekte ve bu yayınlar ulaşılabilir bir şekilde yayınlanmaktadır.

6.2. Yellowstone Park ve Ziyaretçi Yönetimindeki Sert Uygulamalar

Bu uygulamalar ziyaretçiler tarafından ihmal edilirse hapis, para ve parka girişten men gibi cezaları içeren uygulamalardır (NPS, Yellowstone. 2022):

- **Kapasite Kontrolü:** Parkın giriş çıkış saatleri ile ilgili sitede bilgi verilirken yol durumu, hava durumu, kalabalık seviyesi ve birçok özellik ile ilgili canlı bir şekilde takip edilebilecek uygulamalar geliştirilmiş olup bu uygulama erişimlerinin nasıl edinileceği ile ilgili bilgi verilmiştir. Belirli gün ve saatlerde ve ya hava koşullarına bağlı olarak girişler yasaklanabilmektedir.
- **Düzenleyici kurallar:** Parkın korunması adına belirlenen kurallar çevre kanunu ve kültürel yasalar ile belirlenip sınırlandırılmıştır. Çevre Kanunları: Ulusal Çevre Politikası Yasası (1970), Temiz Hava Yasası (1970), Temiz Su Yasası (1972), Nesli Tükenmekte Olan Türler Yasası (1973)'dür. Kültürel Yasalar: Eski Eserler Yasası (1906), Tarihi Yerler Yasası (1935), Ulusal Tarihi Koruma Yasası (1966), Arkeolojik ve Tarihi Koruma Yasası (1974), Arkeolojik Kaynakları Koruma Yasası (1979), Kızılderili Mezarlarını Koruma ve Geri Dönüş Yasası (1990), Amerikan Kızılderili Dini Özgürlük Yasası (AIRFA) gibi yasal düzenlemelerdir.
- **Korunan Alanın Fiziki Olarak İyileştirilmesi–Güçlendirilmesi:** Fiziki alan ile ilgili yapılan düzenlemeler çıkarılan kanunlar ile belirlenmekte olup asıl amaç sit alanına ihtiyaç duyulan tesisler dışında hiçbir yapının inşa edilmemesi, sadece belirli sürelerde ihtiyaç dâhilinde kiraya izin verilmesi, sit alanı dâhilinde hiçbir alan satışının gerçekleştirilmemesidir. Amaç vahşi doğanın döngüsüne hiçbir müdahale etmeden sürdürülebilirliğinin kendi halinde korunmasıdır. Bu bağlamda ziyaretçilerin avlanması, hayvanları beslemesi, ateşli silah bulundurması da yasaklanmıştır.
- **Ziyaretçi Davranışlarını Kontrol Etme ve Yönlendirme:** Sadece belli noktalarda kamp kurulmasına izin verilmekte olup rekreasyon faaliyetlerinin belli noktalarda yapılmasına izin verilmektedir. Yanı sıra milli park adına konulan kural ve yasaların çiğnenmesi durumunda verilen cezalar web sitesinde isim verilerek ifşa edilmektedir. Yellowstone Milli Parkına yönelik var olan yasaklar için çeşitli cezalar mevcuttur. Bu cezalar web sitesi incelendiğinde aşağıdaki gibidir:

Aşırı miktarda alkol kullanımına ve parka sokulmasına verilen ceza, milli parka bir ay boyunca girilmemesi yönündedir. Yetkisiz rehberli gezi, termal alana izinsiz giriş, vahşi hayatı ihlal, yüzülmenin yasak olduğu alanda yüzmek şeklindeki yasakları çiğneyenlere verilen ceza her bir suç için 750 dolar, 30 gün hapis cezası, 5 yıl denetimli serbestlik ve 5 yıl boyunca parka giriş yasağı şeklindedir (Nps, Yellowstone. 2021). Milli parktaki ziyaretçileri rahatsız edip parktaki kolluk kuvvetlerine saldırıp direnmeye verilen ceza, 9 ay hapis cezası ile beraber 1 yıllık denetimli serbestlik uygulamasıdır. Bunun yanı sıra 2865,42 dolar para cezası ile 100 dolar da tazminat cezası uygulanmaktadır (NPS, Yellowstone, 2022).

7. GRAND CANYON MİLLİ PARKI VE ZİYARETÇİ YÖNETİMİ

Grand Canyon Milli Parkı Arizona ile Colorado Platosunda yer almaktadır Dünya mirası listesinde bulunmaktadır. Kayaları dik oluşum olduğundan dolayı sayısı dik duvarlı kanyonlara sahiptir. Bunun yanı sıra çöl havzalarına ve yüksek ormanlık alanlara da sahiptir (NPS, Grand Canyon. 2022; https://www.nps.gov/grca/learn/nature/index.htm.)

7.1. Grand Canyon Milli Parkı ve Ziyaretçi Yönetiminde Yumuşak Uygulamalar

- **Eğitsel ve Bilgilendirici Uygulama ve Materyaller**: Milli parkın korunması adına verilen eğitim ve uygulamalar mevcuttur. Ziyaretçi merkezlerinde ve bu merkezlerin dışında vahşi hayatı korunması ve ziyaretten zevk alınabilmesi için panolarda dikkat edilmesi gereken durumlar hakkında bilgiler mevcuttur. Ayrıca belirli saatlerde merkezde bulunan sorumlu koruyuculardan bilgi alınabilmektedir. Rehberli turlar eşliğinde gezme fırsatı sunan park aynı zamanda yol boyunca bilgi verici tabela ve yönlendirmelere de sahiptir. Milli parkta ziyaretçilerin bilgilenmeleri adına müzeler bulunmakta ve burada hem arkeolojik bulgular hem de park ile ilgili bilgiler mevcuttur. Milli parkın korunması ve iyi bir deneyim adına online eğitim verilmekte olup ziyaretçilere belli programlar ve rehberli turlar da sunulmaktadır. Yanı sıra çocuklar ve öğretmenler için eğitici programlar da bulunmaktadır. Bu programlar açık hava okulları, sınıf koruyucusu, öğretmen atölyeleri, kendi kendine rehberli alan gezileri gibi birden çok program olanağı sunmaktadır. Çocukların evlerinde de öğrenmeleri için bir ikon olan susam sokağı kuklası ile parkta eğitici videolar çekilip yayınlanmaktadır. Bununla beraber gençlere iş olanağı da sunan park gençleri hem eğitip hem de park koruyucusu yapmaktadır. Web sitesinde koruma amaçlı birçok video mevcuttur ve bu videolara sürekli yenileri eklenmektedir.
- **Gönüllülük Esaslı Davranışları Yönlendirme:** Parkın web sitesinde doğayı koruma adına gönüllü olunması için başvuru linki eklemiştir. Gönüllü olanlar parkı için çeşitli görevlere başvuru yapabilip görev alabilmektedirler. Bu görevler; gönüllü arama kurtarma ekibine katılma, gönüllü eğitim programında park ile ilgili eğitim verme ekibine katılma gibi pek çok programa katılıp parkın sürdürülebilirliği için hem eğitim alma hem de ziyaretçilere eğitim verme olanağına sahip oluyorlar. Gönüllü olarak parkı koruma programına katılanlara yeşil gömlek veya yeşil yaka kartı verilmektedir (NPS, Garnd Canyon. 2022).
- **Farkındalık (Koruma Adına Kazanımlar Edindirmek):** İnsanlarda koruma kullanma adına farkındalık oluşturmak için kullandıkları sürdürülebilir uygulamaları sunmaktadırlar. Bu uygulamalar inşa ettikleri tüm binalarda LEED sistemini kullanmak, parklarında iklim dostu (CPF) sistemini kullanıp enerji için güneşten faydalanmak (Nps, Grand Canyon. 2022; https://www.nps.gov/grca/learn/nature/the-greening-of-grand-canyon.htm). Atık kullanımını azaltmak adına ziyaretçilerin kullandıkları su şişelerini atmadan kaynak sudan ayı şişe ile su almalarını teşvik edilmektedir.

7.2. Grand Canyon ve Ziyaretçi Yönetimindeki Sert Uygulamalar

- **Kapasite Kontrolü:** Milli parka yapılan ziyaretlerde araçtaki kişi sayısı kısıtlanmış olup belirli zamanlar ve belirlenen saatlerden sonra ziyaretçi alınmamaktadır (NPS, Grand Canyon. 2022).
- **Düzenleyici kurallar:** Parkın korunması adına bir dizi kurallar mevcuttur. Kurallar şu şekildedir: Odun ve kömür ateşi, barbekü vs. yasak olup nehirlere yakın kamp yapmak da yasaktır. Vahşi hayattaki hayvanları beslemek yasaktır, çöp atmak yasaktır, avlanmak yasaktır, ateşli silah bulundurmak (taşıma yetkisi olanlar dışında) yasaktır gibi parkın web sitesinde belirtilen yasaklardır. Kuralların çiğnenmesi idari, para veya hapis cezalarına sebebiyet vermektedir (NPS, Grand Canyon. 2021; https://www.nps.gov/grca/planyourvisit/backcountry-regs.htm). Bunun yanı sıra parkta drone kullanımı da yasaktır.
- **Korunan Alanın Fiziki Olarak İyileştirilmesi-Güçlendirilmesi:** İzinsiz olarak avlanma, izinsiz olarak maden çıkarımı, inşa, izinsiz gezi gibi izne tabi tutulan uygulamalara uymayan kişilere çeşitli cezalar verilmektedir. Bu cezalar idari olduğu gibi para, hapis veya parklara girişte men cezası olarak uygulanmaktadır. Asıl amaç parkın kendi doğasında ve döngüsünde doğal olarak sürdürülebilirliğidir.
- **Ziyaretçi Davranışlarını Kontrol Etme ve Yönlendirme:** Park adına konulan kurallar dâhilinde hareket etmeyen ziyaretçilere uygulanan cezalar parkın web sitesinde yayınlanmaktadır. Bu durum diğer ziyaretçilerin kurallara uymalarına teşvik verebilmektedir. Web sitesinde yayınlanan bazı cezalar aşağıdaki gibidir;

Rehberlik eden bir kişi park ziyaretinde grubunun büyüklüğünden dolayı (yönetimin uygun gördüğü insan sayısı) aldığı ceza 2 yıl boyunca denetimli serbestlik ve eyaletteki tüm milli parklar ve anıtlara

girişi yasaklanmıştır (NPS, Grand Canyon. 2022; https://www.nps.gov/grca/learn/news/washington-man-pleads-guilty-illegal-r2r-hike.htm). Parkta dengesiz araç kullanımı, acil durumda diğer araçlara yol vermeme, ehliyetsiz araç kullanımı, aracın kaydının olmaması, üzerinde silah bulundurma suçları olanların parka girişi yasaktır (Nps, Grand Canyon. 2017; https://www.nps.gov/grca/learn/news/man-sentenced-for-dui.htm). İzinsiz rehberlik yapan bir kişi, 200 dolar para cezası, 1 yıllık denetimsi serbestlik ile bir yıllık parka giriş cezasına çarptırılmaktadır (NPS, Grand Canyon. 2012; https://www.nps.gov/grca/learn/news/2012-09-21_arrest.htm).

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Korunan alanlarda uzun süreli sürdürülebilirliğin sağlanması için turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin dikkatli bir şekilde planlanması, yönetilmesi ve izlenmesi gerekmektedir. Çünkü korunan alanlarda turizim doğal ve kültürel kaynakların kalitesine bağlı olarak gelişmektedir. Bu nedenle kaynaklar üzerindeki ziyaretçi etkileri çok dikkatli bir şekilde yönetilmeli, mümkünse doğrudan etkilerin azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Aksi durumda turizm ve rekreasyona bağlı olarak korunan alanlar üzerinde ortaya çıkabilecek olumsuz etkiler, alanın özgün değerlerinin yok olmasına ve kullanılamaz duruma gelmesine yol açabilir.

Milli parklara yönelik en büyük tehditlerden biri yaygın olarak artan popülarite ve popülariteyi artırmaya yönelik mesaj, paylaşım gibi tanıtımlardır. Diğer taraftan özel gün ve haftalar başta olmak üzere yıl içerisindeki belirli zaman dilimlerinde ziyaretçilerin turizm ve rekreasyonel amaçlı olarak milli parklara yönelmesi, bu alanlar üzerinde büyük bir baskı yaratmakta; genel anlamda ziyaretçi deneyiminin kalitesini de düşürmektedir. Milli parkların korunması amacıyla turizm destinasyonlarında ziyaretçi taşıma kapasitesinin belirlenmesi oldukça kritik bir konudur. Ziyaretçi yönetimi bağlamında taşıma kapasitesi, alanın biyofiziksel, kültürel, doğal kalitesi ve özelliği bozulmadan ağırlanabilecek belirli bir zaman dilimindeki maksimum ziyaretçi sayısını ifade eder. Çalışmada incelen iki park alanında da maksimum ziyaretçi sayısı, güncel koşullara göre ziyaretçi sayısı sınırlamaları ve giriş yasakları uygulanmaktadır.

Milli park alanları için hazırlanan planlar; yerel yönetimleri, doğal ve kültürel peyzajı, yerel halkı, politik yapıyı, yasal düzenlemeleri, ekonomik yapıyı ve toplumsal koruma bilincini içerisine alan bir sistemdir. Dolayısı ile milli parklarda yapılacak planlamalarda bu sistemin tüm paydaşlarının dikkate alması gerekmektedir. Ziyaretçi yönetim planı ne kadar mükemmel olursa olsun ilgili paydaşları karar ve uygulama sürecine dâhil etmiyor ya da bunu dikkate almıyor ise eksik kalabilir. Örnekleri incelenen her iki milli park bölgesinde yaşayan yerel kabileler-halk da dâhil olmak üzere farklı paydaşları kapsayan ve yasal olarak bunu güvence altına alan bir sistem uygulanması iyi bir örnektir. Sadece milli park alanı içerisinde olan değil o alana yakın ya da o alanla ilgili deneyimlerden etkilenen o güzergâhtaki paydaşların dahi sürece dâhil edilmesi gerekebilir. Bu noktada ziyaretçi yönetim stratejisi açısından uzlaşının temel ekseninin ziyaretçiden daha çok temel-normal yaşamını sürdürme gayreti içerisinde olan paydaşlar tarafında önemlidir.

Milli Parkların kullanımında istenmeyen ya da tamamen yasaklanmış olası davranışların sert önlemler kapsamında hapis cezası da dâhil olmak üzere cezalandırıldığı görülmektedir. Bunların cezai caydırıcılığı da yüksektir. Bununla birlikte davranış edindirme, davranış ve tutum geliştirme noktasında farkındalık artışını ve gönüllü koruyuculuğu artıracak uygulamalar da yumuşak önlemler kapsamında hayata geçirilmektedir. Bu ikili yapının birlikte yürütülüyor olması da ziyaretçi yönetiminin bakış açısı açısından önemlidir.

Milli parkların yönetiminde statik önlemler olarak adlandırılabilecek yasal düzenlemelerin dışında güncel koruma amaçlı dinamik uygulamalar da işlevseldir. Bu açıdan farklı izleme yöntemlerinin birlikte kullanıldığı, teknolojik imkânların da sürece dâhil edildiği bir sistem kurulması faydalıdır. İncelenen her iki parkta uygulanan dinamik izleme ve yönetme uygulamaları, milli parkdaki sorunları güncel takip etme ve çözümler üretme noktası da oldukça yararlıdır. Bu ziyaretçilerin güncel bilgiye ulaşabilmesi için de önemlidir. Sürecin ziyaretçi yönetimi stratejileri bağlamında dinamik olarak takip edilmesini ve yönetilmesini kolaylaştırmak için kolaylaştırmak Bu kapsamda milli park ile ilgili fiziksel, teknik, coğrafi özelliklerin yanı sıra ziyaretçilerin dikkat etmesi gereken diğer hususlar ile ilgili

bilgilerin yer aldığı bir mobil uygulamanın geliştirilmesi ile ziyaretçi deneyimlerinde de artış olacağı söylenebilir.

Milli Parkın içerdiği doğal ve kültürel mirasın korunması bağlamında kullanım çeşitleri, izin, tahsis ve tesisleşme de önemli bir konudur. Bu durumda koruma ve kullanma dengesinin nerede nasıl sağlanacağı ortaya çıkmaktadır. Bu noktada ziyaretçi tatmini ve ziyaret kalitesini artırırken aşırı ve tahripkâr izin, tahsis ve tesisleşmeye izin verilmemelidir. Korunmaya değer görülen unsurların kısıtlanmasını veya baskı altına alınacak şekilde riske edilecek yapılaşma izni kritik eşiktir. Bu açıdan iki milli parktaki kısıtlamalar işlevsel açıdan önemli bir örnek sunmaktadır.

Bu çalışmada incelenen iki milli parktaki yumuşak ve sert uygulama örnekleri dünyadaki uygulamalar açısından bir rezerv sunmaktadır.

Bu çalışmada korunan alanların nasıl yönetileceğine dair bir perspektif sunma amacıyla örnek uygulamaları incelemeye odaklanmıştır. Çalışma iki milli park ile sınırlıdır ancak sunduğu çerçeve ve geliştirilmiş uygulamalar açısından çok önemlidir. Bu bağlamda gelecekte yürütülecek çalışmaların hem karşılaştırmalar hem de kuramsal değerlendirmeler bağlamında genişletilmesine olanak sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Akten, S., Gül, A. ve Akten, M. (2012). Korunan doğal alanlarda kullanılabilecek ziyaretçi yönetim modelleri ve karşılaştırılması. *SDU Faculty of Forestry Journal,* 13: 57-65.

Akten, S. ve Gül, A. (2014). Korunan doğal alanlarda ziyaretçilerin olası etki düzeyleri önlem ve standartların belirlenmesi (Gölcük Tabiat Parkı örneği). *SDU Faculty of Forestry Journal*, 15: 130-139.

Arda, S.S. ve Özkara, A.H. (2017 Kasım). Türkiye'de Doğa Koruma Çalışmaları, Sorunlar Ve Yönetsel Etkinlik. V. Ulusal Ormancılık Kongresi "İnsan-Doğa Etkileşiminde Orman ve Ormancılık. Türkiye Ormancılar Derneği. Antalya. https://www.ormancilardernegi.org/dosyalar/files/kongre_kitap_1.compressed(1).pdf#page=124 Erişim: 27.08.2021.

Bozkurt, F. (2010). Korunan Doğal Alanlarda Veri Toplamaya Ve İzlemeye Yönelik Bir Araştırma, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Candrea, A. N., ve Ispas. A. (2009). Vısıtor Management, A Tool For Sustaınable Tourısm Development In Protected Areas. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov,* Vol. 2 (51), pp. 132-136 Series V: Economic Sciences.

Çoban, G. (2016). Milli Parklarda Koruma-Kullanma Dengesinin Sağlanması Yönünde Geliştirilen Ziyaretçi Yönetim Araçlarının İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

Dudley, N. (Editor) (2008). Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. Gland, Switzerland: IUCN. x + 86pp.

Day, J., Dudley, N., Hockings, M., Holmes, G., Laffoley, D., Stolton, S., Wells, S. and Wenzel, L. (eds.) (2019). Guidelines for applying the IUCN protected area management categories to marine protected areas. Second edition. Gland. Switzerland: IUCN.

Eroğlu, S. (2014). Milli Parklar Kanununda Belirlenen Korunan Alan Metodolojisi. *Denetişim,* 13, 85-90.

Eagles, P.F.J., McCool, S.F. & Haynes, C.D. (2002). Tourism in national parks and protected. Planning and Management. CABI Publishing. New York,

Farrell, T. A., & Marion, J. L. (2002). The Protected Area Visitor Impact Management (PAVIM) Framework: A Simplified Process for Making Management Decisions. Journal of Sustainable Tourism, 10(1), 31–51. doi:10.1080/09669580208667151

Graham, R., Nilsen, P. & Payne, R. J. (1988). Visitor management in Canadian national parks. *Tourism Management, 9(1), 44–61.* doi:10.1016/0261-5177(88)90057-x

IUCN. (2021). Category II: National Park. https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-areas-categories/category-ii-national-park Erişim: 15.11.2021.

İpar, M.S (2020). Korunan Alanlar ve Turizm. Temizkan, R. Cankül, D., ve Gökçe, F. (Ed.), *Alternatif Turizm (Turizmin 41 Türü).* (231-240. ss.). Detay Yayıncılık: Ankara.

Kervankıran, İ. ve Eryılmaz, A.G. (2015). Milli Parkların Sürdürülebilir Kullanımı ve Yönetim Planı Önerisi: Isparta İli Örneği. *SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences,* April, No: 34, pp..173-190.

Kılıç, M. (2018). Türkiye'de Milli Parkların Gelişimi: Yozgat Çamlığı Milli Parkı Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Kurdoğlu, O., Kurdoğlu, B. ve Şen, G. (2005).Çevre İçin Eğitimde Korunan Alanların Rolü: Kaçkar Dağları Milli Parkı. Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Kuvan, Y. (2005). Korunan Alan Yönetiminde Etkinliğin Önemi ve Değerlendirilmesi. Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, 8-10 Eylül, SDÜ, Isparta.

Manning, R.E. (2002). How Much is Too Much? Carrying Capacity of National Parks and Protected Areas, Monitoring and Management of Visitor Flows in Recreational and Protected Areas Conference Proceedings ed by A. Arnberger, C. Brandenburg, A. Muhar. Pp: 306-313.

Şahbaz, R.P., Antınay, M. (2015). Türkiye'deki Milli Parkların Rekreasyon Faaliyetleri Açısından Değerlendirilmesi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies,* 3/3, 125-135.

Oberdorfer, R. (2001). National Park Management - A study of US National Parks with particular emphasis on sustainable tourism. Thesis. Munich, GRIN Verlag.

Özbay. S. (2008). Doğa Koruma Alanlarında Planlama Çalışmaları Ve Ayvalık Adaları Tabiat Parkı Yönetim Planı Önerisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi. İstanbul.

Öztura, E. (2010). Truva Tarihi Milli Parkı, Kazdağı Milli Parkı Ve Spil Dağı Milli Parkı Ziyaretçilerinin Türkiye'de "Milli Park" Kavramı Ve Eğitimi Üzerine Görüşleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

WWF. (2020). Korumazsak Kaybederiz: Sürdürülebilir Bir Türkiye İçin Korunan Alanlar Hedef: 2030'a Kadar %30. https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/korunanalanlar_korumazsakkaybederiz__rapor__web.pdf Erişim: 09.11.2021.

Yücel, M. ve Babuş, D. (2005). Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye'deki Gelişmeler. *DOA Dergisi,* Sayı: 11, s:151-175.

Zechner, L. (2007). Visitor Management İn The National Park Gesaeuse. A Mixed Method Approach Including A Checklist. Thesis, Klagenfurt, 162 P.

Zelenka, J., & Kacetl, J. (2013). Visitor management in protected areas. *Czech Journal of Tourism,* 2(1), 5-18.

Nps, Yellowstone. (2021). Safety. https://www.nps.gov/yell/planyourvisit/safety.htm Erişim: 25.04.2022

Nps, Yellowstone. (2022). Sixty-Fourth Congress of the United States of America (https://www.nps.gov/yell/learn/management/national-park-service-organic-act-1916.htm Erişim: 27.04.2022)

Yellowstone.com. (2021). Main. https://www.yellowstonenationalpark.com/ Erişim, 26.05.2021

Nps, Yellowstone. (2022). Modern Management. https://www.nps.gov/yell/learn/historyculture/modernmanagement.htm Erişim: 25.04.2022

Nps, Grand Canyon. 2018. Natura and Science. https://www.nps.gov/grca/learn/nature/index.htm

Nps, Grand Canyon. (2022). Go Green and Refill Your Water Bottles. https://www.nps.gov/grca/planyourvisit/refilling_stations.htm Erişim:02.05.2022

Nps, Carnd Canyon. (2020). Education. https://www.nps.gov/grca/learn/education/index.htm Erişim: 03.05.2022

Nps, Crand Canyon. (2022). Greening of Grand Canyon: Sustainability Practices. https://www.nps.gov/grca/learn/nature/the-greening-of-grand-canyon.htm Erişim: 03.05.2022

Nps, Grand Canypn. (2021). Backcountry Rules and Regulations. https://www.nps.gov/grca/planyourvisit/backcountry-regs.htm

Nps, Grand Canyon. (2022). Washington man pleads guilty to guiding illegal rim-to-rim hike in Grand Canyon National Park. https://www.nps.gov/grca/learn/news/washington-man-pleads-guilty-illegal-r2r-hike.htm

Nps, Crand Canyon. (2017). Man sentenced for DUI. https://www.nps.gov/grca/learn/news/man-sentenced-for-dui.htm

Nps, Crand Canyon. (2012). Grand Canyon Rangers Arrest Guide for Operating in Park without a Permit. https://www.nps.gov/grca/learn/news/2012-09-21_arrest.htm